

Møte for lukkede dører, Stortinget 22. april 1915, ettermiddag

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 22. april 1915 kl. 17.30.¹

Præsident: Årstad.

Præsidenten: Man gaar til behandling av den igaar utsatte sak.

Indstilling fra militærkomiteen om ekstraordinære bevilgninger til hæren (tillæg 4 til indst. S. X).

Præsidenten: Forsvarsdepartementets chef har opgit præsidenten, hvilke titler i ethvert tilfælde kan behandles for aapne dører. Det er under a) Ekstraordinært følgende titler: Tit. 5, 6, 10, 11, 12, 20, 22 og 23 og under b) Ordinært: Tit. 4, 6, 11, 12 og 15. Saa er der endel poster, om hvilke statsraaden uttaler, at det er ikke sikkert, at han under debatten om dem behøver at komme ind paa ting, som ikke kan offentliggjøres; men det kan han ikke paa forhaand uttale sig bestemt om. Dette gjælder kun nogen ekstraordinære bevilgninger, og det er følgende titler: Tit. 2, 3, 9, 13, 18 og 19. Det er mulig, at han under behandlingen av dem ikke behøver at komme ind paa saadanne ting; men det tør han ikke nu uttale sig om, saa ogsaa de, mener han, foreløbig ialfald bør behandles for lukkede dører. Altsaa, saavel disse sidste som de, præsidenten ikke har nævnt, mener statsraaden, det er rigtig at behandle for lukkede dører, fordi han sandsynligvis maa komme ind paa forhold, som han ikke kan behandle for aapne dører. Naar disse saker er behandlet, faar det da være Stortingets sak at avgjøre, hvorvidt debatten om dem skal offentliggjøres. Præsidenten vil da, i henhold til, hvad statsraaden har antydnet for præsidenten, foreslaa, at vi gaar til behandling for lukkede dører av det ekstraordinære budgets følgende poster: 2, 3, 7, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 19 og 21 og det ordinære budgets poster 1, 2, 7, 8, 9, 13 og 14. Det er altsaa præsidentens forslag, at disse titler behandles for lukkede dører, og at det derefter avgjøres av Stortinget, hvorvidt debatten skal offentliggjøres eller ikke.

Aavatsmark (komiteens formand): Jeg kunde ikke følge med, og jeg er bange for, at det er flere repræsentanter, som ikke har rigtig fuld oversigt over dette. Og det blir jo ganske vanskelig, skal vi behandle endel for lukkede og endel for aapne dører. Jeg forstod det saa, at titel 2 under det ekstraordinære budget, infanteriet, gjennomførelsen av hærordningen i 6te brigade, foreslaaes behandlet for lukkede dører, medens derimot titel 2 under det ordinære, infanteriet, gjennomførelsen av hærordningen i 6te brigade, skal behandles for aapne dører. Det blir altsaa den samme sak, som blir at behandle dels for aapne dører, og dels for lukkede dører! I indstillingen er det

¹ Referatet til og med voteringen på s. 10 er gjengitt etter S.tid. s. 1121-1127 (22.4.1915).

behandlet under ét. Det kan hände, at der kan gaaes frem paa den maate; men jeg tror, det blir noksaa vanskelig at holde det ut fra hinanden.

Præsidenten: Det er selvfølgelig saa, og derfor hadde det været det rigtige, at alt hadde været behandlet for lukkede dører, og at Stortinget siden tok bestemmelse om, i hvilken utstrækning debatten skulde offentliggjøres. Der har imidlertid været gjort vanskeligheter med hensyn til behandlingen for lukkede dører, og præsidenten har derfor henstillet til forsvarsdepartementets chef spesielt at angi de poster, for hvis vedkommende der ikke var nogen tvil om, at de kunde behandles for aapne dører.

Gausdal: Hvis jeg ikke hørte feil, skulde titel 1 under det ordinære budget behandles for lukkede dører?

Præsidenten: Ja.

Gausdal: Det er meget vanskelig at forstaa, hvorfor et spørsmål som det om omorganisationen av generalstaben skal forhandles for lukkede dører. Det har aldrig hændt, at et saa rent organisationsmessig spørsmål har været behandlet her for lukkede dører, og jeg kan ikke skjønne, av hvilken grund det skulde være nødvendig. Jeg vil henstille baade til præsidenten og til forsvarsministeren at ialfald dette spørsmål behandles for aapne dører. Likesaa skulde, hvis jeg ikke forstod feil, gjennomførelsen av hærordningen i 6te brigade, foregaa for lukkede dører. Det er jo ogsaa et spørsmål, som før er avgjort for aapne dører, idet hærordningen for 6te brigade som for alle andre brigader blev behandlet for aapne dører; og en saa liketil ting som at opsatte 3 bataljoner deroppe med befal og mandskap skulde jo ikke være et spørsmål, som man behøvet at behandle for lukkede dører, saaledes at man ialfald ikke unddrog almenheten i det hele tat at faa vite, hvad vi beslutter og behandler i saa viktige spørsmål som dette, og hvor vi anvender saa store beløp av skatteydernes midler. Jeg kunde peke paa flere andre av de poster, som er foreslaat behandlet for lukkede dører, men disse synes jeg er de to væsentligste og de poster, som der skulde være mindst grund til at behandle for lukkede dører.

Præsidenten: Præsidenten gaar ut fra, at de samme, som hadde adgang til formiddagsmøtet, ogsaa faar adgang til ettermiddagsmøtet. - Ingen har uttalt sig herimot.

Ramm: Jeg maa sige, det virker ganske overraskende, at man først nu her idag faar meddelelse fra forsvarsdepartementets chef om, at det er enkelte poster her, som skal kunne behandles for aapne dører. Jeg har selvfølgelig ikke noget imot, at disse poster behandles for aapne dører; men jeg forstaar ikke, hvorfor de andre

skal behandles for lukkede dører; ialfald forekommer det mig besynderlig, at ikke militærkomiteen før har faat vite dette. Det er meget vanskelig paa stedet at kunne ta standpunkt til et saadant forslag. Der kan naturligvis findes enkelte ting, som der kunde bli spørsmal om at behandle for lukkede dører; men, som jeg tidligere har sagt, er det ialfald ganske faa poster. Og det er en ganske merkelig optræden likeoverfor militærkomiteen, naar den beder departementet om at gi den besked om, hvilke poster skal behandles for lukkede dører, og hvilke skal behandles for aapne dører, at vi da ikke kan faa ordentlig besked. Vi faar en fortegnelse, hvor alle poster findes, og militærkomiteen maa da gaa ut fra, at alle poster skal behandles for aapne dører. I det forslag, som er fremsat her idag, findes der mange store besynderligheter; f.eks. skal, saavidt jeg har forstaat det, for det første titel 1 absolut behandles for lukkede dører - den omhandler omorganisation av generalstaben. Hvad der skal kunne betinge, at dette behandles for lukkede dører, forstaar jeg ikke. For titel 2's vedkommende har jeg ogsaa forstaat det saa, at der skal begyndes behandling for lukkede dører, og senere under titelens behandling skal der være adgang til at faa den utsat for at behandles for aapne dører. I titel 2 vil man finde saadanne spørsmal som f.eks. organisationsforandring ved garden og spørsmålet om bataljonchefers grad; spørsmålet om, enten en bataljonschef skal være major eller oberstløytnant skal altsaa behandles for lukkede dører. Jeg tror, jeg kan gaa post for post igjennem og paavise besynderligheter. Det er overmaade vanskelig, som sagt, at gaa ind paa dette nu, da det kommer saa overraskende paa en. Jeg skulde ønske, at man kom til det resultat, at man begyndte behandlingen av denne indstilling for aapne dører; men naar man kom til en post, hvor forsvarsdepartementets chef mente, at den maatte behandles for lukkede dører, saa forbigik man den. Dette har forsvarsdepartementets chef formodentlig ikke villet; men det anser jeg for at være det ene rette. Jeg vet ikke, om forsvarsdepartementets chef skulde ville gaa ind paa det; jeg tviler naturligvis paa det, for under de forhandlinger, som paagik mellem militærkomiteen og departementet om, hvad der skulde behandles for lukkede dører, kom merkelig nok denne uoverensstemmelse frem temmelig snart. Vi bad om at faa vite, hvilke poster skulde behandles for lukkede dører. Vi fik det svar, at vi skulde faa vite, hvilke poster kunde behandles for aapne dører. Det fandt vi os ikke fornøiet med, og saa skedde det, som er skedd, at vi fik dette dok. nr. 6.

Jeg er ikke forberedt paa at fremsætte noget forslag her, idet jeg jo ikke rent vil motsætte mig, at enkelte poster behandles for lukkede dører; men jeg skulde ønske at høre departementschefens uttalelse om, hvorvidt ikke han aksepterer en saadan ordning, at man begynder for aapne dører, og at man saa utsætter de poster, som han absolut mener skulde behandles for lukkede dører.

Aavatsmark: Jeg tror, at den almindelige mening i militærkomiteen, dengang vi avgav vor indstilling, var, at den vilde bli behandlet for aapne dører. Den omhandler, som sagt, 17-18 organisationsforandringer med delvis forhøielse av grader og lønninger, og det trodde vi i komiteen var riktig og mest overensstemmende med den bruk og skik, som Stortinget tidligere har befulgt, blev behandlet for aapne dører. Jeg er fremdeles av den mening. Men naar nu forsvarsministeren bestemt hævder, at han ikke faar fremføre sine argumenter, uten at dørene lukkes, saa ser jeg mig desværre nødsagt til at bøie mig for det i de spørsmaal, hvor forsvarsministeren vil føre saadanne argumenter i marken, som han ikke anser det for rigtig at fremføre for aapne dører. Jeg beklager det, for jeg tror, det var rigtigst at behandle disse organisationsspørsmaal for aapne dører. Det er nemlig organisationsspørsmaal, som skal træde ut i livet i fred. Hadde det været organisationsspørsmaal angaaende opsætning av reserveformationer m.v., som først skulde indtræde ved mobilisering, er det selvsagt, at Tinget maatte behandle dem for lukkede dører, men det er det ikke. Men, som sagt, jeg finder at maatte bøie mig for forsvarsministerens krav i denne henseende. Jeg har ikke konferert med de øvrige medlemmer av militærkomiteen, men det er mit personlige standpunkt.

Kragtorp (komiteens ordfører): Som sakens ordfører vil jeg avgi den uttalelse, at jeg finder det blir litt vanskelig for os at klare behandlingen paa dette vis; men vi faar vel forsøke. Det er at formode, at forsvarsministeren har ting paa hjerte, som han vil bringe os her, og som ikke hensigtsmæssig kan siges offentlig. Jeg faar da haabe, at han ikke narrer os, saa vi lukker dørene og gjør os høitidelige. Naar jeg igaar tillot mig at paatale dette, saa var det, fordi det forekom mig at være litt eiendommelig, at vi her i salen opretter embeder, beslutter gager og ordner med embedsstillinger for lukkede dører. Og eftersom saken laa an, efter hvad jeg hadde set i aviserne, saa hadde jeg en formodning om, at der kanskje vilde bli stillet kabinetsspørsmaal ogsaa, og hvorvidt det hensigtsmæssig gjøres for lukkede dører, vet jeg ikke, jeg kjender ikke til det, jeg har aldrig set det, og jeg forstaar det i det hele tat ikke. Men jeg siger som formanden: naar den ærede forsvarsminister trenger at være alene med os, saa skal jeg ikke sette mig imot det. Jeg skal gjøre mit bedste for at hjelpe til med behandlingen av saken; men det er litt ondt, og jeg vilde ha sat pris paa, om vi hadde faat vite om det paa et tidligere tidspunkt. Da vi fik den besked fra departementet, at følgende ting kunne behandles offentlig, som det het, saa trodde vi, det dermed var avgjort, og vi skrev vor indstilling offentlig, og vi trodde den kunde behandles offentlig. Slik er sakens historie. Men nu faar det gaa, som forsvarsministeren vil.

Sparre: Jeg maa beklage, at en saa stor del av vor indstilling foreslaaes behandlet for lukkede dører; den var ikke skrevet med det for øie. Hadde vi visst det, hadde vi maaske i større utstrækning i indstillingen gjort rede for vore meninger for offentligheten; det blir vi nu avskaaret fra. Jeg forstaar ikke, hvorfor flere av disse ting, som er nævnt her, baade av formanden og av ordføreren, ikke skal kunne behandles offentlig; jeg forstaar det ikke. Men naar forsvarsministeren mener, at han ved offentlig behandling vil bli hindret i at argumentere, maa man selvfølgelig bøie sig. Men der er en ting, jeg vil spørge præsidenten om: er det ogsaa meningen, at den almindelige debat, hvor man pleier at fremlægge sine hovedargumenter for den linje, man har trukket op, i det hele tat, at den skal være for lukkede dører eller for aapne dører?

Præsidenten: Den skal holdes for lukkede dører, men Stortinget faar avgjøre, om det senere skal offentliggjøres.

Sparre: Den skal altsaa holdes for lukkede dører, saaledes at vi kan bli avskaaret fra fuldt ut at fremlægge for offentligheten vore bevæggrunde til den indstilling, vi har avgit. Det er altsaa følgen.

Præsidenten: Det er Stortinget, som bestemmer det.

Castberg: Det er selvfølgelig en væsentlig ting ved det parlamentariske liv, at Stortingets forhandlinger foregaar for aapne dører, saa offentligheten kan følge med i, hvad der foregaar, og efter de uttalelser, som faldd fra militærkomiteens medlemmer, maa det forekomme noget paafaldende, at man her skulde gaa til at behandle for lukkede dører en række organisationsforslag og en række forslag om ekstraordinære bevilgninger, om hvilke militærkomiteen siger, at de ikke staar i nogen forbindelse med den nuværende situation. Men jeg er ganske enig i, at naar forsvarsministeren siger, at han ikke kan argumentere for sine forslag for aapne dører, saa bør man ta hensyn dertil. Det er antydnet, at man skulde plukke ut enkelte titler og behandle dem for lukkede dører og saa behandle de øvrige titler for aapne dører; jeg har en frygt for, at det let vil kunne føre til forvirring og rot, og jeg vil derfor henstille, om man ikke kunde gjøre det slik, at forsvarsministeren samlet leverte sine argumenter for de forslag, som han mener, han maa argumentere for for lukkede dører, og at Stortinget derefter vil ha anledning til at avgjøre, hvorvidt det findes nødvendig at fortsætte forhandlingerne for lukkede dører, eller i hvilken utstrækning de kunde føres for aapne dører. Jeg er bange for, at det, som er foreslaat av præsidenten, baade i og for sig er særegent, og at en slik vilkaarlig deling vil føre til forvirring. Jeg finder som sagt at maatte bøie mig for forsvarsministerens

krav paa for sit vedkommende at faa anledning til at uttale sig for lukkede dører.

Berg: Det blev nævnt av et medlem av militærkomiteen, at naar forsvarsministeren trenger at være alene med os, saa fandt han at maatte indvilge i, at denne sak blir behandlet for lukkede dører. Jeg ser saken motsat; jeg mener, vi trenger at faa de argumenter, som foreligger i saken, ti det er saa viktige spørsmål, som skal avgjøres, at det er nødvendig for os, at alt, som kan siges for eller imot saken kommer frem. Naar nu forholdet er dette, at her maa berøres spørsmål, som til bedste for saken maa siges for lukkede dører, saa mener jeg, det er rettest, at saken ogsaa behandles for lukkede dører. Jeg tror ogsaa, at man vil faa bedst greie paa saken, naar den i sin helhet behandles for lukkede dører, ti at plukke ut enkelte bestemmelser, som kan behandles for aapne dører, mens man behandler andre delen av indstillingen for lukkede dører, det kan let føre til, at de, som ikke er fagmænd, vil ha vanskelig for at forstaa saken i dens sammenheng og ha vanskelig for at følge med. Der er jo heller intet foregrepet ved denne behandling for lukkede dører, da man jo, om man saa synes, senere har anledning til at beslutte, at det hele skal offentliggjøres.

Præsidenten: Det er visst fra den ærede statsraads side intet til hinder for, at det hele behandles for lukkede dører; men det var for at imøtekomme den stemning, som var oppe igaar, at statsraaden har stillet sig paa det standpunkt, han har gjort, at han har opgit endel specielle poster, som han har ment kunde behandles for aapne dører.

Gausdal: Jeg er fuldt ut enig med repræsentanten hr. Ramm i, hvad han anførte med hensyn til behandlingen av disse saker for aapne eller for lukkede dører. Som bekjendt var propositionen hemmelig, og militærkomiteen henvendte sig til forsvarsministeren for at faa vite, hvilke ting han absolut ønsket hemmeligholdt, idet hele komiteen var enig om, at dette var saker, som ikke behøvet at holdes hemmelig. Vi fik da en utredning fra departementet, hvori var anført omtrent alle poster i propositionen. Indstillingen er avgitt offentlig, og den er kjendt og offentliggjort i aviserne, saa de fleste poster er vel allerede kjendt av almenheten. Det skulde altsaa ikke være nogen anden grund tilbake, end at forsvarsministeren ønsker at gi forklaringer og begrundelser for sine forslag, som han ikke synes kan offentliggjøres. Jeg er ikke i tvil om, at det er riktig, at denne sak helt og holdent behandles for aapne dører; men for at imøtekomme forsvarsministeren synes jeg, vi kan gaa frem paa den maate, at forsvarsministeren faar anledning til at gi disse sine begrundelser og forklaringer for lukkede dører, men at man derefter aapner dørene og gaar til behandling av saken. Skulde det da

under sakens behandling indtræffe, at der skulde gives en oplysning, som ikke taaler dagens lys, saa kunde man jo for det tilfælde lukke dørene. Jeg kan ikke komme bort fra, at det er det eneste rigtige, at man gaar frem paa den maate. Hr. Ramm kviet sig for at fremsætte forslag om behandling for aapne dører, men hvis ikke han vil fremsætte forslag, saa vil jeg gjøre det med den reservation, at forsvarsministeren faar anledning til at fremkomme med de forklaringer, som han mener, almenheten ikke bør gjøres bekjendt med, for lukkede dører. Jeg vil saaledes henstille til hr. Ramm at fremsætte forslag, og hvis ikke han vil gjøre det, forbeholder jeg mig at opta forslag om, at saken i sin helhet behandles for aapne dører.

Statsraad Holtfodt: Jeg tror, det er vanskelig paa forhaand at uttale sig saa stærkt, som enkelte av herrerne har gjort, angaaende de grunde, som ligger bak det forslag, jeg har fremsat. Jeg vil imidlertid straks faa lov til at rette en misforstaaelse, som her gjør sig gjældende, nemlig den, at forsvarsdepartementet skulde ha meddelt militærkomiteen, at alle poster i det hemmelige budget skulde kunne behandles offentlig. Jeg har sendt bud efter skrivelsen og skal senere i mit foredrag faa lov til at læse den op. Hvad der er meddelt, er, saavidt jeg husker, at der i henhold til et her i Stortinget fremholdt ønske skulde leveres et utdrag av den hemmelige proposition til offentliggjørelse, saaledes at almenheten blev bekjendt med, hvorledes de her foreslaaede midler skulde anvendes i sine hovedtræk. Men det er jo klart, at hvis det hadde været meningen, at den hele proposition eller at endel av disse poster skulde kunne behandles offentlig, saa var der jo ingen grund til at fremlægge en saavidt vidtløftig hemmelig proposition som den, der her foreligger. Det er jo en fuldstændig misforstaaelse av hvad der er foregaat. Det kan hände, det er mig, som er skyld i det; men jeg vil gjøre opmerksom paa, at der kanskje kunde ha været grund til at spørge forsvarsdepartementets chef, forinden indstillingen blev offentliggjort, om det var saa, at den kunde behandles for aapne dører i sin helhet. Det har aldrig været min tanke, og jeg tror, det er riktig, hvad en av aviserne har pekt paa i dag, at man i Stortingets historie savner sidestykke til, at en av forsvarsdepartementet fremlagt hemmelig proposition behandles for aapne dører. Det faar da bli en sak, som man senere faar avgjøre, hvorvidt de argumenter, som fremføres, er av den art, at de kan offentliggjøres.

Chr. Knudsen: Det er jo ingen tvil om, at det tilkommer Stortinget, uavhengig av forsvarsministerens mening, at bestemme, om det skal behandles for aapne dører eller lukkede dører det forslag, som her foreligger. Men her, hvor det gjælder saa store bevilgninger, som det virkelig her dreier sig om ekstraordinært, her forekommer det mig, at det er uforsvarlig at behandle det for lukkede dører.

Det har vel neppe tidligere håndt nogen gang i Norges storting, naar det har gjaldt bevilgninger og det bevilgninger av saa stor rækkevidde, som det her er tale om, at man har behandlet en saadan sak for lukkede dører. Det har neppe håndt. Ti det er upaatvilelig slik, at bevilgningssaker staar i en anden klasse end andre saker, naar det gjælder behandlingsmaaten. Det er saa betydelige beløp, det dreier sig om. I propositionen er der jo krav om over 7 1/2 million kroner ekstraordinært, og naar der søkes bevilgning av en saapas stor størrelse, som det her gjælder, synes jeg, at forsvarsdepartementet skulde ha indrettet sit forelæg paa den manér, at der ingenting hadde været i veien for, at det kunde behandles for aapne dører. Men det er jo ikke alene det. Men her er der jo ogsaa krav, som det heter, som ikke er efterkommet, som dreier sig om over 14 1/2 million. Selv om man holder sig til indstillingen, kræves der jo bevilgninger til ca. 6 millioner. Det er saa store krav, som her stilles, at det er en naturlig ting, at befolkningen, som skal skaffe pengene gjennom skattene, har krav paa at faa kjende den argumentation, som her anføres i Stortinget for bevilgningen. Den har krav paa at faa kjende det for derefter at dømme om betimeligheten og nødvendigheten av disse store bevilgninger. Det er ikke mulig saaledes, at befolkningen, den store arbeidende befolkning her er saa at sige utenom. Det er likegyldig, paa hvilken maate pengene bestemmes i det hele tat at skulle komme ind i statskassen, - det er den store arbeidende befolkning, som skal skaffe midler tilveie, og den har krav paa at faa vite og kjende argumentationen for, at man maa skaffe saa store beløp. Jeg har forresten indtrykket av eller følelsen av, at det hemmelighetskrammeri, som i den sidste tid er indført i norsk statspolitikk, er av en ondartet beskaffenhet, naar vi husker paa, at endogsaa i Europa, i de krigførende land arbeides der henimot den ordning, at endog diplomatiske saker søkes gjort til gjenstand for fuld offentlig kontrol. Ti det er tendensen selv ute i de krigførende land i Europa, det er ofte nok kommet tilsyne i pressen. Og paa et tidspunkt som dette skal vi her oppe i det lille Norge, vi, som er utenom krigen, gaa til et hemmelighetskrammeri, som vi haaber og tror, at store nationer vil kassere, fordi de har gjort den erfaring, at kanskje dette hemmelighetskrammeri har bidrat ikke mindst til, at vi har faat Europakrig. Jeg skulde tro, at den panikstemning, som jeg mener, ligger til grund for den hemmelige proposition, burde regjeringen søke at gjøre sig fri for, og fremfor alt forsvarsdepartementet burde søke at gjøre sig fri for denne panikstemning. Der maa handles med kold hjerne, naar man skal behandle saa store og viktige saker, som har den rækkevidde som de, der skal behandles i dag. Siden ingen anden gjør det, vil jeg tillate mig at foreslaa, at den proposition, som holdes hemmelig, behandles for aapne dører. Vil forsvarsministeren absolut gi endel argumenter, som maa være hemmelig, vel, saa kan jeg ogsaa strække mig saa

langt som hr. Gausdal, at la dem behandle for lukkede dører. Men dermed maa det saa være basta.

Kragtorp: Det er jo vanskelig at opfatte, hvad der siges her i salen, og jeg er derfor ikke sikker paa, at jeg forstod den ærede statsraad rigtig. Men jeg fik indtrykket av, at han mente, at vi i militærkomiteen ikke hadde gaat helt lojalt frem, naar vi har levert denne vor indstilling offentlig. Hvis det er tilfældet, maa jeg protestere mot den opfatning. Vi saa, da vi fik propositionen, at der var mange ting i den, som ialfald ikke efter almindelig skik og bruk skulde behandles hemmelig. Men vi saa ogsaa, at der var ting, som det vel kunde være spørsmål om, hvorvidt de ikke burde behandles hemmelig. Og saa spurte vi departementet, hvilke poster det antok, burde behandles hemmelig. Vi fik svar paa - jeg kan i øieblikket ikke skaffe det frem, men vi har det i hemmelig dok. nr. 1 - de poster, der kunde behandles offentlig, eller som det het, hvad der kunde offentliggjøres, jeg husker ikke rigtig uttrykket. Det antok vi maatte betyde det samme som, at de ting kan der skrives offentlig indstilling om, og derav trodde vi, konsekvensen var, at det kunde behandles offentlig i Stortinget. Vi skrev vor indstilling; men da jeg hadde fornemmelsen av, at vi her var inde paa litt farlig grund, sendte jeg indstillingen ned til departementet, til et kontor der, til en mand, hvis militære kyndighet jeg har den største agtelse for - jeg vet, at han er en erfaren, gammel mand i tjenesten - og saa skrev jeg til ham - et dokument, som statsraaden for et øieblik siden fik laane av mig - og jeg sa deri: "Inden nærværende indstilling offentliggjøres, tillater jeg mig at oversende den, forat De kan gjennemse den." Og saa beder jeg om at faa kontrolberegnet en hel del tal. Jeg fik den tilbake uten nogen anmerkning. Jeg er aldeles sikker paa, at hvis der hadde været ting, som ifølge almindelig militær skik og bruk maatte holdes hemmelig, saa hadde den mand gjort opmerksom paa det. Det var ialfald min tanke; men jeg fik den tilbake uten anmerkning. Naar jeg bad om, at den maatte bli gjennemlæst, før jeg offentliggjorde den, trodde jeg, at jeg var in salvo, og jeg tror det endnu. Der er visst ingen skade skedd derved, at denne indstilling er offentliggjort.

Løvland: Det synest, liksom dette møtet kann verta brukt berre til dette ordskiftet. Me kann halda paa aa debattera time etter time, um kva me skal taka offentlig, og kva me skal taka for stengde dører av desse postarne, so me maa faa ein ende paa det. Eg trur, det enklaste og greidaste er aa taka heile tilraadingi for stengde dører og so seinare taka avgjerd um, kva me skal kunngjera. Lat oss taka heile budgettet i sin samanheng for stengde dører og sidan taka avgjerd, um noko skal verta kunngjort og kva. Eg vil spyrja præsidenten, um han ikkje kann taka upp det framlegget.

Præsidenten: Præsidenten gaar over til det forslag.

Mjøen: Jeg kan frafalde ordet, da hr. Kragtorp har sagt, hvad jeg vilde sige.

Præsidenten: Præsidenten vil foreslaa, at tiden for de talere, som herefter faar ordet, indskrænkes til 2 minutter.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: De følgende talere har altsaa kun 2 minutter. Hr. Gausdal har ordet.

Gausdal: Det er vel ikke rigtig det, hr. præsident. Jeg hadde jo forlangt ordet før avstemningen.

Præsidenten: Hr. Gausdal hadde forlangt ordet; men han hadde ikke faat det.

Gausdal: Man pleier at faa ordet, naar man forlanger det. Forøvrig greier jeg mig kanskje med 2 minutter.

Præsidenten: Hr. Gausdal blir nødsaget til det.

Gausdal: Jeg vil bemerke, at da der i komiteen var tale om at sende indstillingen til departementet for at faa rede paa, hvorvidt den kunde offentliggjøres eller ei, protesterte jeg mot det, fordi jeg fandt, at det var altfor stor lojalitet. Jeg mente, at komiteen maatte være suveræn nok til at bestemme det. Da synes jeg, at det er temmelig freidig av forsvarsministeren at staa her idag og sige, at vi har været illojale, naar vi endog, efterat den var færdigskrevet, sendte den til departementet og spurte: er her noget, som skal holdes hemmelig eller ei? Man ser litt av hvert, og dette vil jeg her særlig understreke som en karakteristik av den forsvarsminister, vi nu har.

Jeg behøver ikke at fremføre flere argumenter for offentlig behandling end det, som er fremført bl.a. av hr. Holterman Knudsen og av mig tidligere; men jeg fremsætter forslag om, at saken behandles for aapne dører i sin helhet med det forbehold, at forsvarsministeren faar anledning til paa forhaand at fremkomme med de argumenter, som han ikke kan fremføre offentlig. Jeg tror, at det er saken og landet og kanskje ikke mindst forsvaret bedst tjent med.

Ramm: Jeg vil uttale min beklagelse over den maate, hvorpaa forsvarsdepartementet har behandlet komiteen. Naar komiteen henvender sig til departementet og anmoder om at faa opplysning om, hvilke saker kan behandles offentlig og hvilke skal behandles hemmelig, mener jeg, at der kunde ha

været git svar paa det før nu for nogen minutter siden. Jeg synes, det er en besynderlig optræden, og jeg antar, at militærkomiteen er enig med mig i at beklage det. Det forekommer mig, at det er temmelig stridt, det er jo paa en maate at sætte militærkomiteen aldeles ut av betragtning.

Præsidenten: Der foreligger tre forslag: præsidentens forslag, som gaar ut paa, at indstillingen i sin helhet behandles for lukkede dører, dernæst hr. Gausdals forslag, som gaar ut paa, at forhandlingerne foregaar for aapne dører, dog saaledes at forsvarsministeren gives adgang til i et møte for lukkede dører at fremkomme med de bemerkninger, han vil fremkomme med, og endelig hr. Chr. Knudsens forslag, som gaar ut paa, at behandlingen fuldt ut foregaar for aapne dører.

Chr. Knudsen: Jeg sa, at jeg til nød kunde gaa med paa hr. Gausdals forslag. Jeg kan gaa over til det.

Præsidenten: Hr. Chr. Knudsen gaar altsaa over til hr. Gausdals forslag.

Votering:

Ved alternativ votering mellem præsidentens forslag og hr. Gausdals forslag bifaldtes præsidentens forslag mot 30 stemmer.

Præsidenten: Der vil da bli aapnet almindelig debat om dette budjet. Hr. statsraad Holtfodt har ordet.

Statsraad Holtfodt: I anledning av den mottagelse, som propositionen allerede paa forhaand har faat, skal jeg til forklaring av, hvad der er foregaat, faa lov til at oplyse følgende, idet jeg tror, at det kanskje vil borthrydde endel av de misforstaaelser, som har gjort sig gjældende. Jeg kommer med disse opplysninger paa foranledning. Da disse saker blev behandlet i departementet, det var altsaa i tiden før jul, utgik der fra ministerchefen en anmodning til de forskjellige departementschefer om at ordne det saaledes om mulig, at alle ordinære budjetter forelaa færdige fra departementernes side paa præsidentens bord ved Stortingets sammentræden. Forsvarsdepartementet var i den tid, som jeg tidligere gjentagne gange har pekt paa, overordentlig sterkt optat av alle de ekspeditioner, som var nødvendige av hensyn til nøytralitetsværnet, og jeg maatte da med hensyn til forretningsordenen i departementet ordne mig saaledes, at jeg gav bestemmelse om, at armeens og marinens ordinære budjetter skulde utarbeides paa grundlag av de tidligere budjetter, saaledes at der i disse ikke blev optat andre utgifter end dem, som var foranlediget ved den automatiske stigning. Der er altsaa i de ordinære budjetter ikke medtat noget, som kunde vække synderlig debat, og det har ogsaa vist sig

ved behandlingen av de to budgetter, at det har gaat kanskje raskere, end almindeligvis er tilfælde, og grunden til dette er da denne fremgangsmaate. Da jeg saa fik litt mere tid og begyndte at arbeide med det for øie, som jeg den hele tid har sat mig som forsvarsminister, nemlig at forsøke at faa oversigt over, hvad der var nødvendig for at sætte vort forsvar i den bedst mulige orden, da dukket disse forskjellige spørsmåal, som her er behandlet i den hemmelige proposition, efterhaanden op, og jeg maatte ta standpunkt til dem. Der er da fra departementets side eller fra min side begaat en feil, kan jeg gjerne sige, nemlig at jeg ikke fremla den proposition i to dele, en ordinær og offentlig proposition og en ekstrordinær og hemmelig proposition. Grunden til, at jeg ikke gjorde det, var netop, hvad jeg her har nævnt, nemlig at den ordinære budgetproposition allerede var færdigarbeidet, og jeg fandt da, at det kanskje ikke var nødvendig under den nuværende situation. Jeg tænkte mig at kanskje en flerhet av Stortingets medlemmer ialfald hadde det samme indtryk, som jeg hadde, dengang jeg arbeidet med disse saker, at det under disse forhold, da vi lever midt under en europæisk krig, kanskje ikke var nødvendig i den grad at blotlægge alle vore militære dispositioner, slik som vi har været vant til her i landet, og som har ført til det resultat, at jeg i utenlandske tidsskrifter og paa mange andre maater - jeg har selv været i utlandet mange gange - virkelig har været forbauset over at finde - ikke mindst paa det vaabens omraade, hvor jeg er ganske godt kjendt, nemlig fæstningsartilleriet, altsaa et vaaben, hvor det er overmaade vanskelig i noget andet land at faa indblik enten i materiel, organisation eller kommandoforhold - opplysninger, som har været saa paafaldende nøiagtige, at jeg i hele min officerstid, siden jeg begyndte at befatte mig med disse spørsmåal, har fundet, at her maatte der være noget galt. Det norske forsvar kan vel ikke i dette forhold staa i nogen særstilling i forhold til alle andre landes forsvar, det, som alle andre lande finder at maatte behandle hemmelig. Hvad er det, som gjør, at Norge kan tillate sig - jeg vil sige den luksus at behandle det offentlig? Det maa man huske, at alt, vi behandler offentlig paa forsvarsvæsenets omraade av de ting, som har betydning for en motstander, nedsætter effektiviteten av de foranstaltninger, som er trufne, og det mangen gang meget væsentlig. Ti saken er den, at de mangler, som motstanderen ikke kjender, er ikke halvparten saa farlige som de mangler, han er fuldt bekjendt med. Jeg skal indrømme, at det er min uerfarenhet paa dette omraade, som har bevirket, at jeg her altsaa har slaat dette sammen i én proposition. Denne misopfatning førte til, at der straks blev reist motion her i Stortinget, da det traadte sammen, om, at der maatte offentliggjøres noget om disse bevilgninger, specielt da der var kommet en hel del spørsmåal der, som i og for sig gjerne kunde være offentlig for mig, og da var det, at jeg efter anmodning av militærkomiteen tilstillet denne en skrivelse, som var

saalydende: "Man tillater sig herved at oversende den ærede militærkomite i avtryk et utdrag av den fremsatte hemmelige proposition om ekstraordinære bevilgninger til hæren (St.prp. nr. 26, 1915). Forsaaavidt der ønskes offentliggjort noget av denne proposition, kan departementet ikke anbefale, at der meddeles offentligheden andet og mere end, hvad der i dette utdrag er medtat." Dette er altsaa departementets officielle skrivelse til militærkomiteen. Det faldt mig jo ikke ind, at dette, at jeg med stor omhyggelighet og samvittighetsfuldhet personlig sammen med vedkommende avdelingschefer gjennomgik hver enkelt post paa dette budget og leverte et kort utdrag av propositionen, som jeg mente var fuldt tilstrækkelig for offentligheden under den nuværende situation - det faldt mig ikke ind, at det skulde danne grundlaget for den betragtning i militærkomiteen, at dermed var det git, at alle de punkter, som var nævnt i propositionen, skulde kunne behandles offentlig ogsaa i Stortinget. Det laa helt utenfor min tankegang. Jeg skal derfor ta skylden paa mig og ansvaret ogsaa paa mig for den ting, at til trods for, at jeg hadde præcisert dette, som jeg trodde tilstrækkelig nøiagtig i den skrivelse til militærkomiteen, saa er der altsaa i indstillingen redegjort i en ganske anden utstrækning for detaljer i den hemmelige proposition, end jeg hadde tænkt mig. Jeg har av komiteens ordfører nu faat forklaring paa det, og jeg finder da, at det ikke kan være mere grund til at komme ind paa en nærmere dokumentation av dette. Jeg kan dokumentere for hver enkelt titel her, hvorledes der nu desværre er tilflydt offentligheden en hel del opplysninger, som jeg ikke skjønner har nogen interesse for andre end de, som ikke burde vite det, og naturligvis for vore egne officerer og vort eget befall, men de vil jo kunne faa disse opplysninger paa anden maate - ikke gjennom et offentlig dokument; thi det, som ligger til grund for hemmeligholdelse av alle militære spørsmaal, er jo ikke, at man vil hemmeligholde dem for landets egne borgere, idet vi stoler paa, at alle har den oppfatning, at vi maa gjøre, hvad vi kan for at holde disse ting for os selv, men det er, fordi alt, som er offentlig, gaar ogsaa til andre lande, og det er av de ting, som vistnok er meget kjærkomment at faa fat i, for disse lande, specielt da militærattacheer og de, som har med vedkommende landes militære institutioner at gjøre.

Naar jeg nu gjennomgaar denne indstilling, saa viser det sig, at den efter mit skjøn har faat en ganske haardhændt behandling av militærkomiteen. Der er nemlig ikke mindre end 17 avvigelser fra det, som var foreslaat av departementet, og jeg har da forsøkt at finde ut, hvad grunden nu kan være til, at en saa sterk avvigelse har gjort sig gjældende likeoverfor et forslag, som jeg tror, jeg har drøftet med den største samvittighetsfuldhet sammen med de ansvarlige militære chefer. Jeg er da kommet til det resultat, at der har gjort sig en del

princielle meningsforskjelligheter gjældende, som jeg kanskje kan sammenfatte i en del hovedpunkter.

Komiteen har fæstet sig ved den maate, hvorpaa der i indledningen til St.prp. nr. 26 er pekt paa, at departementet har tat "sigte paa at faa avhjulpet de mangler, som vilde vise sig mest følelige ved krigsopsætning, og som man derfor under den forhaandenværende situation ikke forsvarlig kan utsætte med at søke rettet." Vi kommer da straks til et hovedprincip. Det er spørsmålet: hvad forstaar man ved den "forhaandenværende situation"? Jeg har det indtryk efter at ha læst indstillingen, at begrepet "forhaandenværende situation" opfattes helt forskjellig av den majoritet, som har foretat disse avvigelser fra den kgl. proposition, og departementet. Jeg har det indtryk, at denne fraktion av militærkomiteen anskuer den nuværende situation paa den maate, at vi nu nærmer os meget sterkt en endelig avgjørelse av krigen - saa sterkt og saa hurtig, at en hel del av de ting, som er foreslaat av departementet, ikke under nogen omstændighet vil kunne komme til nytte under denne saakaldte nuværende situation. Ja, hvis det var saa, saa kan jeg forsikre, at der var ingen, som skulde føle en større lettelse over det end mig. Den dag, jeg oplever, at "den nuværende situation" eksisterer ikke lenger som saadan, den er gaat over til vanlige, normale forhold, vil være den største dag ikke bare for mig, men vistnok for hele den verden, som følger krigsbegivenheterne nu. Jeg anskuer imidlertid den krigspolitiske situation litt anderledes end komiteen. Det er jo saa mange gange pekt paa, at den maate, hvorpaa krigen har artet sig, er helt forskjellig fra den, som vi selv hadde tænkt, og som vistnok ogsaa de krigførende hadde tænkt sig, og der er kanskje ingen magt, som er mere skuffet i sine beregninger og skuffet i sine forhaabninger end Tyskland i saa henseende; ti hele den tyske krigsførsel, hele den tyske organisation, hele den tyske opmarsch baade mot øst og mot vest var basert paa gjennom en glimrende organisation at overfalde sine motstandere med overvældende, fuldt opsatte kræfter, forinden disse hadde faat tid til næsten at trække pusten. Og vi saa jo ogsaa, at saaledes gik det til at begynde med, til trods for at der jo var adskillig bremsing i den voldsomme indrykning, som blev foretat i Frankrike fra tyskernes side, derigjennem at Belgien tok et uventet standpunkt i krigen. Naar nu imidlertid krigen har utviklet sig saaledes som skedd, saa er den nuværende situation, i hvilken vort land ikke er utenfor enhver fare, blit et ganske langsiktig papir. Og ialfald ikke regjeringen og vel ikke de fleste i denne forsamling likesaa litet som nogen ansvarlig mand i noget andet land vil vel kunne paata sig at si, naar vi kan vente, at den nuværende situation er avviklet. Selv om der skulde ske en militæravgjørelse paa de store krigsskuepladse i øst eller vest, saa er der fra den avgjørelse meget langt til den avgjørelse, hvor vort land er utenfor enhver fare. Jeg

har tidligere - i det første møte, som blev holdt her for lukkede dører - tillatt mig at fremkomme med et par antydninger av, hvorledes jeg dengang anskuet vort lands krigspolitiske situation. Jeg nævnte da nogen hovedargumenter, som fremdeles er gjældende, foruten denne eventualitet, som vi gjentagne gange hørte omtale, og som altid har staaet for os som en av de største farer under en krig som denne, nemlig at en eller anden flaaateavdeling fra de krigførende magter skulde enten direkte basere sig paa vor kyst eller bli jaget ind mot vor kyst og derigjennem tvinges til her at ta et støttepunkt, selv om det ikke hadde været den oprindelige plan. Den eventualitet er jo fremdeles tilstede. Der er ikke truffet nogen avgjørelse i Nordsjøen, og ingen av os vet, hvorledes en saadan avgjørelse vil komme til at utvikle sig.

Jeg tillot mig endvidere at peke paa den tyske minister von Tirpitz's uttalelse om, at Tyskland kunde bli tvunget til at gjennomføre en handelskrig ved hjelp av undervandsbaate, og det vilde kunne medføre en saadan stramning i situationen, at ogsaa det vilde kunne medføre betænkeligheter for vort land. Og jeg tror, at selv om det ikke har ført til nogen direkte militær aktion mot vort land, saa har vi alle efter den debat, som er ført i formiddag, forstaaelsen av, at det dog har ført til en økonomisk situation, som kan danne grundlaget for saadanne komplikationer, at en forsvarsminister umulig kan la være at ta hensyn til dem. Og jeg har jo som medlem av regjeringen fulgt denne utvikling skridt for skridt, eftersom vi i regjeringen ved alle vore konferencer har faat av utenriksministeren alle de opplysninger, som er nødvendige og da spesielt for forsvaret, forat jeg skulde være fuldt à jour med, hvad han ialfald visste om den utenrikspolitiske situation. Selv om nu ogsaa dette skulde gaa saa godt, som det har gaat hittil, at det ikke vil føre til andet end den direkte indskrænkning for ikke at si delvis brudd paa vor neutralitet, som handelspolitisk set allerede er skedd, saa har vi da tilbake krigens avvikling. Jeg skal da kanskje faa lov til at referere en uttalelse fra en av vore utenlandske legationer. Det er jo alltid saa, at de, som lever i de store begivenheters centrum, har et litt andet indtrykk av, hvorledes dette kan arte sig, end vi, som lever i periferien. Denne minister uttaler følgende: "Naar man læser og hører om krigen paa lang distanse, faar man ikke det overvældende indtrykk av tidens alvor, som naar man ser verdenskampen paa nært hold. Det fremgaar tydelig av de meddelelser, norske aviser bringer hjemmefra. Nu er der ikke tid til at tale og overlægge, nu maa der handles. Inden vi vet ordet av det, kan vi staa midt oppe i kampen. Al strid om, hvem som bærer skylden for, at ikke alt er, som det burde være, maa lægges tilside, og alle gode mænd samles til handling. Det er høie tid. Og ikke alene for den krig, som nu paagaar, men for de omvæltninger, som vil komme efter. Det er sandsynlig, at Europa er kommet op i

en krigsperiode, og at det ikke vil være slut, naar den nuværende krig maatte ende. Vi pligter derfor uten ophold at ta de skridt, som er nødvendige, forat vi ikke ogsaa næste gang skal bli tat uforberedt. I saa henseende maa vi ta lærdom fra, hvad som foregaar i Frankrike. Antimilitarister og pacifister angrer nu i tranchéerne paa sin fordums propaganda. Ved sit mot og sin uforfærdethet forsøker de at bøte paa det forsømte, men de føler visselig tungt ansvaret for de mange liv, som er spildt, fordi ikke alt var, som det skulde være ved krigens begyndelse. Hadde for eksempel ikke politiske særinteresser og pacifistiske idealister forhindret bygningen av de for 3 aar siden av krigsministeriet forlangte moderne forskansninger ved den belgiske grænse, og hadde Frankrike straks hat tilstrækkelig svært skyts, vilde meget set anderledes ut nu. Politiken hadde lagt sin haand paa landets forsvar. Nu lider hver eneste mand derunder, og ofrene blir større og tungere. Siden mange aar tilbake har jeg varslet, at krigen var at vente, og fremholdt nødvendigheten av, at vi rustet os for at forsvare os selv og ikke maatte stole paa den traktatmæssige garanti for vor integritet, - men mest forgjæves. Maatte øieblikkets verdensomvæltende begivenheter nu aapne alle fædrelandsvenners øine for de virkelige politiske realiteter." Jeg tror, at det er værdt at lægge merke til disse ord.

Saa kommer vi til det andet, det, som nu ligger bak eller har været aarsaken til, at en fraktion i militærkomiteen har foretat en række avvigelser fra den kongelige proposition. Den har da bygget sin argumentation paa en meget ofte her fremholdt forhaandsargumentation - kan jeg si - om, at under de nuværende forhold maa der ikke foretages nogen organisationsforandringer. Ti en organisationsforandring virker svækkende og oprivende, og da er det jo klart, at det, som forsvarsministeren her har foreslaat, det maa jo virke stik mot sin hensigt. Ti under den nuværende situation maa selvfølgelig det krigsapparat, som vi har, være klart til at træde i funktion naarsomhelst. Jeg tror, jeg har referert dette rigtig, eller ialfald tanken, som ligger bak, tror jeg er rigtig referert. Nu tror jeg jo at turde si, saaledes som jeg nu anskuer situationen, at hvis en forsvarsminister fremlægger forslag, som kan virke oprivende paa forsvaret og sætte det helt eller delvis midlertidig ut av funktion, da maa vedkommende forsvarsminister i den grad savne kritik, at det vel er meget betænkelig at beholde ham i den stilling, hvori han staar. Med hensyn til organisationsspørsmålet og den principielle avvigelse her tænker jeg ikke her paa disse smaatterier, som har været fremdraget, men jeg tænker paa de store ting, og jeg skal, naar vi kommer til hver enkelt titel, kanskje nærmere paavise i detalj hvad der ligger bak min uttalelse. Men jeg vil paa forhaand advare mot, at man her kommer med uttalelser, som kan binde Stortinget eller dets enkelte medlemmer for sterkt under behandlingen

av spørsmål, som senere dukker op. Jeg vil saaledes peke paa, at foruten de organisationsmessige forandringer, som er foreslaat i stortingsproposition nr. 26, foreligger der for militærkomiteen ogsaa en organisationsforandring vedrørende landvernets omorganisation. Jeg vil henstille til de herrer og da spesielt kanskje til hr. president Castberg, som allerede i formiddag fandt at burde ta et principielt standpunkt mot organisationsforandringer, at overveie nøie, hvorvidt det er mulig under den nuværende situation at gjennomføre det princip, at organisationsforandringer vil vi ikke vite av. Jeg vil endvidere henstille til representanten for Horten, hr. admiral Sparre, at overveie, hvorvidt de forslag, som foreligger for marinens vedkommende, skal anskues under samme synsvinkel som de, der er gjort gjældende her med hensyn til det, som ikke kan komme til nytte under den nuværende situation, altsaa under en saa kortvarig situation som den, der nødvendigvis maa ligge til grund for komiteflertallets grundbetragtning. Hvorledes vil da representanten komme til at stille sig likeoverfor de spørsmål, som er fremlagt vedrørende Kristianiafjordens forsvar, gjennomførelsen av det forslag og gjennomførelsen av de forslag, som departementet her har fremlagt i st.prop. nr. 67?. Den ærede representant fra Horten maa jo ogsaa, som jeg tidligere har gjort opmerksom paa her, komme til at ta standpunkt til dette: hvorledes skal man her i Stortinget forholde sig likeoverfor den nybygningsplan, som gjentagne ganger har været berørt, og som omfatter ca. 12 millioner kroner? De penger kan heller ikke komme til anvendelse i det korte tidsrum, som jeg maa gaa ut fra, efter militærkomiteens flertalsfraktions opfatning, betegner den nuværende situation. Der vil sikkerlig ialfald hvis krigsskibsbygningen skal foregaa indenfor landet vistnok komme til at forløpe flere aar desværre. Jeg beklager det selv sterkt, men jeg ser ikke efter de opplysninger, jeg har, at det skal være mulig at faa anvendt disse 12 millioner til bygning av fartøier inden landet paa kortere tid end 3, kanskje 4 aar. Der er ogsaa flere forslag, som jeg har antydnet, og som jeg skal peke paa, som kanskje gjør, at det vil være noksaa vanskelig som representant for marinen at ta standpunkt mot ting, som tar sigte paa at forbedre forholdene i marinen, det er nemlig omordningen av den tekniske administration paa Horten. Det kan heller ikke ske saa forfærdelig fort; det skal bli fremmet saa hurtig, som det er mulig, men om det er mulig at faa det gjennomført slik, at virkningerne av en saadan organisation gjør sig gjældende under den nuværende situation, derom maa jeg desværre uttale mine tvil. Jeg tror derfor at turde si det, at hvis man vil lægge en saadan prinsipiell opfatning til grund for bedømmelsen av departementets forslag, at vi maa ikke komme med organisationsforandringer som ikke har saa at si en rent øieblikkelig virkning, da er det i grunden mindre væsentlig at ha en forsvarsminister; man kan nøie sig med

at ha en ekspeditionschef, som utfører efter et direktiv det, som er nødvendig for at holde det nuværende nøytralitetsvern oppe.

Jeg skal under disse almindelige bemerkninger ogsaa peke paa et tredje moment, som har været grunden til, at der av komiteen er foretat noksaa væsentlige innskærnkninger med hensyn til anskaffelsen av materiel. Jeg vil gjøre opmerksom paa, at komiteen i saa henseende i de fleste punkter har sluttet sig til departementet; men der er dog gjort enkelte og det meget væsentlige avvikelser. Naar jeg her taler om komiteen, skal jeg gjøre opmerksom paa, at jeg den hele tid mener den majoritet, og den delvis vekslende majoritet, der har komiteens ordfører blandt sine medlemmer. Jeg vil altsaa gjøre opmerksom paa, at det jo i mange punkter er under dissens fra de øvrige, og da spesielt fra komiteens formand. Saa naar jeg taler om komiteen, saa mener jeg her dens flertal, hvor man da under alle avvikelser, saavidt jeg kan se, har komiteens ordfører. Jeg skal da til belysning av, hvad andre lande kan skaffe sig under en krig, faa lov til at citere enkelte tal fra "Evening Post" der redegjør for endel bestillinger, som er gjort i Amerika. Efter krigens utbrud har Frankrik bestilt i Amerika 900 15 cm. haubitsere, 3 500 000 kg. krudt, 100 000 remingtongeværer, 13 000 000 patroner og store mængder av artilleriammunition. England har i Amerika bestilt 200 000 remingtongeværer, endvidere 200 000 000 patroner, 500 000 eksersergeværer, 1500 maskingeværer, 50 000 revolvere, 200 pansrede automobiler og 3 000 000 kg. krudt. Rusland har bestilt 500 23 cm. mortere for 12 millioner artilleriammunition, 100 000 karabiner, 100 000 000 patroner, 2 000 000 kg. krudt, en mængde aeroplaner, 4 000 000 pile o.s.v. Det er vel rimelig at anta, at ogsaa Norge, hvis alle andre veie lukkes, maa kunne paaregne at faa endel materiel av det, vi trønger, fra Amerika. En hel del har vi temmelig sikkert løfte om at faa fra Tyskland, flere og meget viktige ting har vi underveis fra England. Der er indledet forhandlinger med Bofors og Amerika angaaende det skyts, som militærkomiteens flertal har nægtet bevilgning til. Det sidste tilbud fra Amerika gaar ut paa en leveransetid av 9 maaneder. Med hensyn til Bofors tror jeg at burde peke paa en ting, som er av ganske stor interesse. Det er en stor fabrikk, hvor vi har hat en hel del ammunitionsbestillinger bl.a. til de panserskibe, som England la beslag paa. Det viste sig under den første del av krigen, at der var meget store vanskeligheter ved at faa selv dette lille kvantum av ammunition, som vi skulde ha. Men for en tid siden, jeg tør ikke nu bestemt si hvilken datum, var disponenten for Bofors her i Kristiania for at indlede forhandlinger med den norske regjering angaaende muligheten av at levere krigsmateriel, idet han oplyste, at nu var for øieblikket hele dette store verksted disponibelt for utførelse av fremmede landes rekvisitioner. Dette viser en ting, som vi bør merke os.

Det viser, at den svenske arme høist sandsynlig nu er nogenlunde komplet utstyrt med materiel, den har, ser det ut til, faat allerede færdig ialfald alt det, som skulde leveres ved Bofors, og disponenten meddelte mig, at verkstedet vilde ikke bli synderlig optat, forinden de skulde begynne med bygningen av de nye panserskibe, som er bevilget av riksdagen. Men da dertil medgaar meget store forarbeider, vilde der være saa lang tid, inden de arbeider blev sat i gang, at de trodde, de skulde kunne paata sig at levere det, som vi i tilfælde maatte ønske. Det er av de ting, som man bør merke sig. Altsaa i teknisk henseende ser det ut som, at den svenske arme nu er kommet meget langt med sit utstyr. Men det er jo saa, at det at faa paalidelige opplysninger om den ting, det har været ganske umulig. Man maa altsaa dra sine slutninger, som man vil av dette, og jeg har da drat mine slutninger av det.

Jeg kommer derefter til en uttalelse av komiteens medlem hr. Sparre, der i indstillingen ønsker at anføre følgende:

"Jeg finder for tiden ikke at kunne ta endelig standpunkt til en række av de i den foreliggende proposition æskede bevilgninger, idet der efter min mening ikke foreligger tilstrækkelige opplysninger til bedømmelse av, hvorvidt de her foreslaaede foranstaltninger er de, som under den nuværende situation bør komme i første række, naar hensyn tages til det hele landsforsvar saavel tillands som tilsjøs og til den økonomiske stilling. Under overveielser herav burde sjøforsvaret paakalde ikke mindst oppmerksomhet, og der er ogsaa i trontalen bebudet "forskjellige forslag sigtende til ved ekstraordinære forføininger at styrke land- og sjøforsvaret".

Saadanne forslag til nye bevilgninger foreligger imidlertid hittil kun for de grener av forsvaret, der sorterer under hæren.

Det maatte ha været det rigtigste, at Norges forsvarskommission, der arbeider under forsvarsministerens præsidium, og som repræsenterer den høieste militære sakkyndighet inden alle forsvarets grener, hadde faat anledning til at uttale sig om, hvad der nu, under hensyntagen til alle sider, i første række bør foretages, og at Stortinget derefter tok saken samlet under behandling.

Hvad angaar de enkelte forslag i den foreliggende proposition, set i og for sig, da synes ogsaa flere av disse at være av tvilsom berettigelse. Særlig vil jeg fæste oppmerksomheten paa de store bevilgninger, som æskes til bebyggelse paa fæstninger og eksercerpladser."

Saa paapekes der da, hvad der tidligere er bevilget, og der slutes saaledes:

"At binde saa betydelige beløp til foranstaltninger der, om end nyttige og ønskelige, dog ikke kan kaldes effektive forsvarsforanstaltninger under en spændt situation, synes litet rimelig. For kystbefæstningernes vedkommende synes det især betænkelig at binde saa store

midler til husbygninger, al den stund et livsspørsmål for befæstningerne som spørsmålet om modernisering og styrkelse av deres artilleri staar for døren.

Jeg maa derfor forbeholde mig ved sakens behandling i Stortinget at stemme eller at opta forslag overensstemmende med, hvad ovenfor er anført saavel angaaende propositionen i sin helhet som angaaende de enkelte poster."

Flere av komiteens medlemmer finder i flere punkter i det væsentlige at kunne slutte sig til dette.

Dette er en uttalelse, som altsaa foreligger i et offentlig dokument, og som jo nærmere beseet ialfald for mig stiller sig som en ganske sterk anke mot den nuværende forsvarsminister, idet jo forsvarsministeren i Norge er likesaa vel den ansvarlige chef for marinen som for armeen. Og det er jo klart, at under den nuværende situation, hvor marinen utgjør et saa overordentlig viktig led i vort neutralitetsvern, saa er det ikke skikket til at styrke forsvarsministerens stilling hverken utad eller i nationen, at han paa denne maate stemples kan jeg si, som en mand, der, som hr. Svendsbøe uttalte for aapne dører under debatten igaar, ialfald viser adskillig kjølighed overfor denne gren av vort forsvar. Det kunde været fristende for mig at imøtegaa dette for aapne dører, men det gjør jeg ikke av den grund at jeg maa bl.a. støtte mig til hemmelige dokumenter. Det er nemlig ikke saa let at være marineminister. Det har sine vanskeligheter, og jeg skal paavise, at det ikke bare er, fordi jeg er landofficer, at det har sine vanskeligheter, men fordi forholdene ligger saaledes an i marinen, at det, skjønt jeg har hat den bedste vilje til at gjøre, hvad jeg kunde, ikke har været mig saa let at skjønne, hvad det var mulig at gjøre under den nuværende situation. Jeg tiltraadte som forsvarsminister den 10de august ifjor, og Stortinget opløstes, saavidt jeg erindrer, den 21de august, og, som alle herrerne vil erindre, var jeg i mellemtiden sterkt optat ogsaa her i Stortinget med forskjellige konferencer, saa de første dager, mens Stortinget var sammen, hadde jeg som ny tiltraadt forsvarsminister ikke let for at faa oversigt over, hvad der var av mangler ved de forskjellige grene av forsvaret. Men jeg foretok imidlertid, saasnt Stortinget var opløst, og jeg paa nogen maate kunde avse tid til det, som min første inspektionsreise som forsvarsminister en reise til Horten. Vi maa jo nemlig huske paa, at i vor flaates hovedstation har vi et meget stort og kostbart etablissement, der omfatter, saavidt jeg husker, henved 800 funktionærer og arbeidere - et meget stort og kostbart apparat. Det var min hensigt at bringe paa det rene, hvad der ved hjelp av dette apparat kunde gjøres for at fremme marinens krigsberedskap, saa langt det paa nogen maate lot sig gjøre. Jeg vendte tilbake fra den reise med det indtryk, at der desværre ikke var saa meget, som kunde gjøres. Ved distriktschefens velvillige assistanse blev alle administrationschefer sammenkaldt, og jeg forsøkte da at faa en oversigt over, hvilke mangler

det var, som muligens kunde avhjælpes, eller om der overhodet kunde gjøres noget for at utnytte etablissementet. Jeg fik under den reise et sterkt indtryk av, at forholdene ved Horten desværre ikke var saa gode, som ønskelig kunde være. Jeg blev straks opmærksom paa, at den omstændighet, som har været klandret her gjentagne ganger, at man ikke kan faa anvendt de bevilgninger, som gis av Stortinget, skriver sig derifra, at etablissementet ikke er tilstrækkelig produktivt, om jeg saa skal kalde det, til at kunne bruke op de penger, som gis. - Men det var en ting for sig. Det, som for mig særlig gjaldt at bringe paa det rene, var, hvad vi kunde gjøre for at fremme marinens krigsberedskap. Jeg fik altsaa et sterkt indtryk av, at der var forskjellige mangler med hensyn til etablissementet; men derimot fik jeg ikke ganske oversigt over, at der var saadanne mangler, som det viste sig efter nogen tids forløp. De kom for dagen ved, hvad kommanderende admiral ved et tilfælde - han hadde efter den gamle ordning ikke noget med materiellet at gjøre - blev opmerksom paa. En torpedobaat kom ind og skulde reparere, men manglet nogen av de viktigste reservedele for reparationen - eller kommanderende admiral var rød for, at den manglet dem. Jeg kom derved til at anstille undersøkelser over, hvad det kunde være, som manglet nede paa Horten, for at vi kunde holde vor flaaete iorden. Mobiliseringen var gaat udmerket pent; det var vi alle paa det rene med; den var gaat aldeles fortrinlig; fartøierne var kommet ut, som de skulde. Og jeg hadde ikke faat indtrykket av, at bl.a. verftet manglet de aller væsentligste av de reservebeholdninger av materiel, som kun kan skaffes fra utlandet, og som da selvfølgelig var av de ting, som først og fremst maatte ofres opmerksomhet. Saasnart jeg fik rede paa det, derved at kommanderende admiral kom til at berøre det for mig, blev øieblikkelig de tekniske administrationschefer nede paa Horten sammenkaldt paany. Jeg fik et forslag om, hvad der skulde skaffes av reservebeholdninger, for at marinens materiel skulde kunne vedlikeholdes under en litt længere krigssituation, og det resulterte da i en kongelig resolution, hvorved der ialt blev bevilget 1 692 000 kr. av de 15 000 000 kr., som var stillet til regjeringens disposition av Stortinget. Det var altsaa første gang, det lykkedes mig at gjøre noget, som jeg trodde, virkelig hadde betydning for marinens krigsberedskap, og hvorom jeg haaper, at ogsaa den ærede representant fra Horten vil medgi, at det er av de skridt, som kunde tyde paa, at jeg har gjort, hvad det har været mulig, ogsaa for at fremme det flytende forsvars krigsberedskap, saa langt det har staat i min magt.

Saa ser jeg mig nødsaget til at nævne en anden ting. I stortingsproposition nr. 67 for 1915 er der fremlagt forslag til ordning av Kristianiafjordens forsvar og om istandsættelse av samtlige flaaestationer langs kysten. Det er ogsaa en hemmelig proposition. Nu tror jeg, at de fleste medlemmer av denne forsamling vil ha i frisk

erindring, at netop dette spørsmål om Kristianiafjordens forsvar gang paa gang har været betegnet som et livsspørsmål for marinen - ikke mindst i pressen, og jeg tror ogsaa mangen en gang her i denne sal. Det er et spørsmål, som vi har holdt paa at forsøke at løse aar efter aar, helt fra Horten blev valgt ved et feilgrep, kan man si. Der har været kommission paa kommission, men det er aldrig kommet til noget endskap, der har aldrig foreligget færdige planer, og vi har der en av hovedaarsakerne til marinens stagnation gjennom et længere tidsrum, idet man har hat den følelse, at hoveddelen av vor flaaete, som jo under hele unionstiden var stationert i alt væsentlig i Kristianiafjorden, hadde intet punkt at basere sig paa. Horten laa jo aapen, og hvad kunde det nytte, at ha en flaaete, som ikke hadde en befæstet flaaestation? Det blev altsaa den gang betegnet som et livsspørsmål for marinen og som et av de største spørsmål, som var oppe i forsvarsdiskussionen. Naar der nu foreligger en proposition om løsning av dette spørsmål og en proposition, hvor det endelig har lykkedes at samle alle militære autoriteter om alle væsentlige punkter, saa forekommer det mig, at det er en ganske streng uttalelse dette at stemple den nye forsvarsminister overfor offentligheten paa den maate som skedd i denne indstilling. Jeg har jo ikke været saa længe forsvarsminister, som admiralen har været kommanderende admiral og distriktschef paa Horten, og jeg kunde da tænkt mig det, da ingen av disse forslag kom frem, at der kunde kommet et forslag fra den kant. Det er vistnok saa, som admiralen har sagt ved en tidligere anledning, at som stortingsmand har han som pligt at kritisere, men han har ingen pligt til at levere positive forslag til løsning av de ting, som departementet altsaa ikke kan løse. Ja, det er vist aldeles rigtig, Stortingets medlemmer kan selvfølgelig ikke være forpligtet til at levere positive forslag, hvor de ikke kan godta administrationens forslag. Men vi vet jo alle, at den ærede repræsentant fra Horten har været en av de mest interesserte og mest dygtige arbeidere i forswarets tjeneste, han har sandelig ikke spart sig, og jeg har selv hat den ære og glæde at staa ved hans side flere gange, naar vi har kjæmpet for forswarets interesser. Det forekommer mig da, at der kunde være meget, som talte for, naar man ikke kunde faa frem noget forslag, som tilfredsstillet, at man kanskje gik den vei, at man selv utarbeidet et forslag og forsøkte at faa det ut til diskussion. Jeg mener altsaa det i sin store almindelighet, at kritik er naturligvis baade nødvendig og rigtig. Men skal kritikken føre til noget, maa man komme til et positivt resultat, ikke netop kanskje i dette tilfælde som stortingsmand, men vel kunde man tænke sig, at man kunde forelægge forslag som officer. Jeg har selv mangen gang utarbeidet forslag som officer, ikke i embeds medfør, men fordi jeg har villet medvirke til løsningen av forskjellige forsvarsspørsmål, og jeg har f.eks. paa Hortensspørsmålets omraade ofret 3 aars fritid

for at studere alle dokumenter, helt fra flaaestasjonen blev bygget og indtil dette forslag, som nu foreligger. Jeg har brukt al min fritid i 3 aar for at utarbeide et foredrag, som jeg i sin tid holdt i det militære samfund om den ting. Det var noget, som laa ganske utenfor min embedsmæssige pligt.

Jeg har desværre, kan jeg si, været nødsaget til at fremdrage dette, fordi jeg mener, at det er av vigtighet i denne forsamling, at man er opmerksom paa, at med alle de anker, som man kan rette mot den nuværende forsvarsminister, tror jeg ikke, man med rette skal kunne si, at jeg ikke, helt fra jeg tiltraadte, har været fuldt opmerksom paa og har bestrebt mig for at gjøre, hvad jeg har kunnet ogsaa for at vareta denne gren av forswarets interesser.

Nu er der da et par ting, som jeg vil henlede opmerksomheten paa, forinden jeg slutter. Det gjælder den ærede ordfører i komiteen, hr. Kragtorp, der, saavidt jeg skjønner, i flere av disse spørsmaal, hvor der er fremkommet avvigelser fra departementets forslag, har indtat et rent fagmilitært standpunkt, kan jeg si, hvor han har bygget paa tidligere uttalelser fra militære autoriteter i flere tilfælde, hvor de kan synes at staa i strid med departementets forslag. Men der foreligger ogsaa fra majoriteten i militærkomiteen forslag, som er helt avvigende fra samtlige militærautoriteter, og jeg tænker da fortrinsvis paa det vaaben, hvor jeg er ganske godt kjendt, nemlig fæstningsartilleriet. Nu er det saa naturligvis, at naar man gjennom en aarrække har siddet i en saa vigtig stilling som den at være medlem av militærkomiteen, faar man baade interesse for disse ting, og man vil gjerne naturligvis søke sakerne løst efter sine egne synsmaater. Men det har jo den betænkelighet, at man da let kan komme til at komme i strid med dem, som i embeds medfør og kanskje gjennom et helt livs studium har arbeidet med disse ting, og det vet vi jo alle, at Stortingets medlemmer er optat med saa mange og saa vigtige spørsmaal, at den ting at være medlem av en komite, er ikke det samme som at kunne bli en fagmilitær autoritet, som kan opstille selvstændige organisationsprincipper i saa vanskelige spørsmaal som fæstningsforsvarene. Jeg kommer ved behandlingen av de enkelte forsvarsspørsmaal og befæstningsspørsmaal til noget nærmere at redegjøre for, hvad et saadant befæstningsanlæg omfatter, og det gjør jeg ogsaa av den grund, at jeg gjerne vil vække interesse her i salen for disse ting. Det er min pligt som forsvarsminister at forsøke at vække interesse for, hvorledes ogsaa det norske forsvar er anordnet, og jeg vil da, siden komiteen har tvunget mig til at anlægge min debat til forsvar for denne proposition paa et temmelig bredt grundlag, forsøke under hver enkelt titel at redegjøre nærmere for de store principper i fæstningsforsvarene og de principper, som ligger til grund for den maate, hvorpaa disse er ordnet hos os. Jeg skal nævne et par eksempler paa, hvor farlig

det er, at man optrær helt selvstændig, kan man si, eller ihvertfald indtar altfor divergerende standpunkter i rent fagmilitære spørsmål. Jeg tror ikke, jeg tar fejl - jeg har været nødt til at sætte mig ind i dette ved behandlingen av den ekstraordinære budgetproposition - der er et par ting, som jeg tror, at hr. Kragtorp ogsaa vil medgi, at han kanske nu hadde set litt anderledes paa. Jeg vil da komme ind paa dissenserne angaaende vor hærordning. Jeg vil benytte anledningen til her i Stortinget om den nye hærordning at uttale min uforbeholdne anerkjendelse av den som et av de største løft, som er tat for vort forsvar, siden unionens opløsning, og hvorved i løpet av kort tid hele vort forsvarsvæsen er omlagt efter helt rationelle principper efter mit skjøn, overensstemmende med den nye krigspolitiske situation, som indtraadte her i landet, da unionen blev opløst i 1905. Den anerkjendelse, tror jeg, hærordningen har faat blandt alle fagmilitære, som har fulgt den ting meget nøie. Altsaa, de store linjer, de store træk i hærordningen er efter mit skjøn rationelt og rigtig opbygget og avpasset efter vort lands baade økonomiske og krigspolitiske situation og avpasset efter vore kommunikationsforhold og vort lands terrængforhold, og alle avdelinger er lagt saa rigtig, som de kan lægges i forhold til de opmarschomraader, hvor vor arme kommer til at kjæmpe. Og dette er meget store ting. Men hvis man gjennemgaar de dissenser, som er gjort gjældende fra hr. Kragtorps side under behandlingen av disse spørsmål, saa tror jeg man vil se, at hvis man skulde ha fulgt dem, vilde hærordningen - ialfald har jeg faat det indtryk - paa mange punkter ha faat noksaa væsentlige avvigelser fra det, som er gjennemført. Det var paa organisationens omraade. Saa kommer vi til det tekniske omraade. Der er der en ting, som jeg særlig har faat føle som forsvarsminister; det er nemlig det, at hr. Kragtorp den gang ved et bevilgningsspørsmål her om, at vi skulde gaa over til fabrikation, var det vel, av brisantammunition her i landet, optok en dissens i militærkomiteen og opnaadde paa den flertal, saaledes at paa grundlag av, at der ikke skulde foreligge tilstrækkelige oplysninger, blev hele saken utskutt et aar, og man fik den igjen næste aar uten at der forelaa andre oplysninger end de, som hadde foreligget aaret forut. Dette har hat til følge, at jeg nu som ansvarlig forsvarsminister staar i den situation, at det er mig komplet umulig at skaffe dette brisante stof, som er nødvendig for vor brisantammunition. Selv om man ikke er fagmand, saa har vel alle ved at læse beretningerne i aviserne hat et sterkt indtryk av, hvilken overordentlig rolle den brisante ammunition spiller for vor tids artilleri. Det stof, som vi efter store anstrengelser, efter mange og vidtløftige forsøk er kommet til, nemlig trinitrotuluol, har efter forsøksresultaterne godtgjort, at det er langt overlegent alle de stoffe, som tidligere har vist saadan skuffelse, nemlig lydditen, som englænderne brukte under boerkrigen, shimosen, som

japanerne brukte under den japansk-russiske krig, og jeg kunde regne op en hel del, ecrasit, melinit og en hel del av disse brisante stoffe, som har bragt skuffelse i andre land. Vi drog os til nytte disse skuffelser og kom til et resultat, som vistnok var det bedste, som kunde opnaaes, altsaa det bedste som findes paa det tekniske omraade. Da nu krigen brøt ut, var der paa dette omraade som paa saa mange adskillige mangler. Vi hadde svært snaue beholdninger av trinitrotuluol, og jeg forsøkte da hurtigst mulig at rette paa dette. Prisen var kr. 1,50 pr. kilo, før krigen brøt ut, i løpet av kort tid gik prisen op til 15 kr. pr. kilo, og inden nogen faa dage var enhver adgang til at faa dette stof helt stengt. Jeg har derfor maattet gaa til den utvei at ta trinitrotuluol ut av de miner, som hadde trinitrotuluol-ladning og omlade dem med andre sprengstoffer. Jeg har maattet sette igang forsøk med andre brisante sprængstoffer; for det er klart, at vi kan ikke la os stoppe av denne vanskelighet. Men at det har medført beklagelige forhold for vort artilleri, tror jeg maa understrekes. Paa grund av det standpunkt, som her er indtat likeoverfor et rent fagmilitært spørsmål, gjøres det nødvendig for mig at peke paa for denne forsamling, at det er ikke uten betænkelighet, at man avviker specielt fra de tekniske chefers og ansvarlige vaabenchefers og kanskje ikke mindst fra den ansvarlige forsvarsministers forslag. Der er ogsaa en anden gren av vort forsvar, som har voldt os noksaa store vanskeligheter, det er nemlig vort flyvevæsen. Komiteens ordfører har aldrig rigtig forstaaet - eller har stillet sig ialfald i en mindre forstaaelsesfuld stilling, tør jeg vel si, likeoverfor vort flyvevæsen, og nu er jo forholdet det, at netop flyvevæsenet er det vaaben, det nye vaaben i denne krig, som har ført til det ganske enestaaende resultat, at der ikke - naar jeg fraser den første store fremrykning av tyskerne mot Marne og de strategiske kombinationer, som bevirket at tyskerne maatte gaa tilbake til den front, de nu holder - at der ikke efter det tidspunkt har foregaaet nogen strategisk katastrofe, som kunne medføre en militær avgjørelse av dette felttog. Der findes ikke i denne krig noget, som tilsvarende beleiringen av Metz med indeslutningen av Bazaines arme og indeslutningen av Napoleon ved Sedan. Altsaa, disse store begivenheter, som med engang bragte en hurtig avgjørelse - noget saadant har man ikke i denne krig. Vi er kommet uheldigvis i en saadan situation at disse store avgjørelser uteblir, og hvorfor? De allerfleste av de fagmilitære tidsskrifter og artikler, som jeg har læst, er enig om, at dette merkelige resultat, som naturligvis forsaavidt er meget beklagelig, som det medfører en uanet forlængelse av krigen, skyldes netop flyvevæsenet. Kavaleriet kan nu ikke komme frem paa grund av, at man med engang spærrer alle fremkomstlinjer med pigtraad - kavaleriet er magtesløst som eclaireringsvaaben, og kavaleriet er det vaaben, som skal skaffe opplysning om, hvorledes motstanderens stridskræfter grupperes, og paa

grundlag av disse opplysninger blev i tidligere krige de store strategiske kombinationer oppbygget, men ved flyvemaskinernes indførelse og den rolle, de nu spiller, er det umulig for nogen av de krigførende parter, saavidt man kan skjønne, at holde saadanne store troppebevægelser skjult, og følgen er, at der altid fra motpartens side blir gjort mottræk i den rette tid, og der har vi maaske en av de største og viktigste hovedaarsaker til den maate, hvorpaa krigen har utviklet sig. Dette er jo et ganske viktig moment til fordel for den opfatning, som tidligere har været gjort gjældende, men som her hos os har vundet saa liten anklang, kan jeg si, nemlig betydningen av, at vi utvikler vort flyvevæsen saa hurtig som mulig og saa langt vi evner og paa en helt rationel basis. Det er ikke lenger siden end ved behandlingen av det ordinære armebudget, at hr. Kragtorp optraadte med en dissens for at hindre oppbygning av et nødvendigt flyveskur paa Kjeller, fordi vi under denne periode har maattet bygge en hel del maskiner ekstraordinært og fremdeles bygger saa langt vi aarker for at faa en nogenlunde rimelig styrkelse ogsaa for dette vaaben.

Jeg kommer derefter til en del avsluttende bemerkninger, det er nemlig angaaende den økonomiske side. Det er selvfølgelig ogsaa av de ting som har øvet sit tryk paa militærkomiten som paa regjeringen, at vi alle gjerne har villet spare saa meget vi kunde for vort land under denne vanskelige situation. Jeg skal da faa lov til at peke paa et par ting, som kanskje er av interesse. Utgifterne til nøytralitetsvernet var, saavidt vi nu har regnskapsmessige oppgaver over dem, i den første maaned omkring 900 000 kroner - ikke fuldt kanskje; saa er de lidt efter lidt gaaet ned til kr. 750 000 for armeen. For marinen har de den hele tid holdt sig nogenlunde omkring kr. 500 000 om maaneden. Der er nu - som allerede meddelt Stortinget i stortingsmeddelelse nr. 10 - opbrukt til aarets utløp de 15 mill. kr., som var stillet til disposition til nøytralitetsvern. Naar vi ser lidt nærmere paa, hvorledes disse 15 mill. kr. er anvendt, saa skal jeg gjøre opmerksom paa, at av dem er der til armeen som løpende utgifter medgaat 4 millioner, hvorav de kr. 300 000 vedkommer en ekstraordinær utdanning av garnisonsavdelingene, marinen kr. 2 500 000, altsaa ialt kr. 6 500 000. Men saa kommer den større del, nemlig kr. 8 400 000, som er anvendt til byggearbeider ved fortifikatoriske arbeider; anskaffelse av artilleri-, ingeniør-, træn- og flyvemateriel kr. 2 400 000, forpleiningsforhold og intendanturforhold kr. 3 600 000, sanitetet og veterinærvæsenet omtrent kr. 100 000. Og for marinens vedkommende kr. 2 300 000. Av de kr. 2 400 000, som er medgaat til armeen, er imidlertid ikke mindre end 3 millioner anvendt til korn og mel. Jeg skal da til belysning av, hvilken betydning dette har for landets økonomi, faa lov til at peke paa, at vor armes forpleiningsplan er bygget paa det princip, at armeen kun skal holde en mobiliseringsbeholdning tilstrækkelig til

den første tid under feltopsætningen, hvorefter den skal skaffe sig sin forsyning ved rekvisition inden de enkelte kommuner. Altsaa, hvis man ikke hadde skaffet denne beholdning av korn og mel, som er beregnet at være tilstrækkelig for 2 maaneder, saa vilde man meget hurtig, hvis der blir mobilisering her i landet, bli nødt til at ty til rekvisitionsloven likeoverfor kommunerne, altsaa gaat disse temmelig nær ind paa livet for at skaffe armeen det nødvendigste. Disse 3 millioner kroner er da penge, som enten kan realiseres, hvis man vil, naar den nuværende situation er forbi, eller saa kan man gaa over til at holde en varig beholdning for armeen for at sikre kommunerne mot, at der i krigstilfælde skal lægges altfor sterkt beslag paa, hvad de har. Foruten disse 3 millioner kroner er der anvendt kr. 600 000 til kul. Altsaa av de 15 millioner kroner, som er gaat med til nøitralitetsvernet, er kr. 8 400 000 penge, der under enhver omstændighet maatte komme paa de ordinære budgetter, selv om der ikke hadde været krig. Efterhaanden maatte kravene været imøtekommet, og det er altsaa kun at betragte som en forskudsvis utbetaling av ting, som allikevel maatte til, hvis vi skulde opretholde en arme og en flaaete. Saa vil jeg ogsaa gjøre opmerksom paa, at for de løpende utgifter har vi opnaad foruten den ekstraordinære utdanning av garnisonsavdelingene, som omfatter 2500 mand, og som altsaa forsaavidt ogsaa er en forskudsvis utgift, idet disse paa grund av sin vernepligt maatte komme til utdanning paa et senere tidspunkt, foruten det har vi opnaad at faa næsten hele landevernsopbudet indkaldt gjennom en 30 dages nøitralitetsvagt, hvorved vi, som jeg tidligere har gjort opmerksom paa, har faat en god oversigt over de mangler, som opbudet er beheftet med, og skaffet dem en høist nødtørftig øvelse. Det er ogsaa av de krav paa øvelsesomraadet, som man vist vanskelig kan komme forbi, nemlig at landevernsopbudet, hvis det skal opretholdes og tildeles den rolle i forsvaret, som det nu har, maa skaffes nogen øvelse. Sammenligner vi nu disse opplysninger med dem, som jeg har forsøkt at skaffe mig fra Danmark, Sverige og Schweiz, saa er forholdet det, at i Sverige har der, saavidt vi kan skjønne, indtil utgangen av januar været anvendt 54 millioner, i Danmark indtil utgangen av mars 40 millioner, og Schweiz har formentlig hat en utgift av 10 millioner om maaneden - altsaa i 8 maaneder 80 millioner kroner. Nu er det saa med disse utgifter og med dette nøitralitetsvern, om hvilket der faldt saa mange bemerkninger iformiddag, at det overalt har været forsøkt at drive omkostningene ned, altsaa gjøre vagtholdet saavidt svakt, kan jeg sige, som det har været forsvarlig efter den foreliggende situation saaledes som regjeringen har bedømt den. Der har været mange anledninger til her at være nervøs. Der har indtruffet forskjellige begivenheter, som har foranlediget, at der til forsvarsdepartementet er indkommet forslag om meget betragtelige forstærkninger av vort nøitralitetsvern. Naar

disse forslag inkommer, saa er det ikke saa let at ta ansvaret for ikke helt ut at imøtekomme dem; og saa meget kan jeg vel si at hvis disse forslag, som har foreligget for forsvarsdepartementet, helt ut hadde været efterkommet, saa hadde nøitralitetsvernet hos os slukt et beløp, som er meget større end det, som militærkomiteen her har forsøkt at knappe av paa et budget, som jeg har ofret et meget stort arbeide. Det er derfor indlysende, at det var med stor beklagelse, jeg læste denne indstilling, ogsaa av den grund, at det har efterladt som et hovedindtryk blandt mange her i salen og blandt mange utenfor - og jeg har seet ogsaa i fremtrædende aviser hævdet den mening - at den nuværende forsvarsminister har forsøkt at benytte den nuværende situation til at fremdrive organisationsforandringer og forføininger, som altsaa ikke er av den art, at det er det, som først og fremst skal gjøres under den nuværende situation - og jeg vet ikke, om det er mulig at rette en sterkere anke mot en forsvarsminister.

Kragtorp: Jeg antar, at det er det hensigtsmæssigste for bedømmelsen av denne indstilling, at jeg begynder med at si noen ord om de almindelige grundtanker, som vi har latt være bestemmende ved utarbeidelsen av den. Jeg skal siden staa til tjeneste med at svare hr. statsraaden paa endel av de bemerkninger, han hadde at gjøre til mig personlig; men først vil jeg dog gjøre opmerksom paa, at det er ikke doktor Kragtorp, som har skrevet denne indstilling, det er militærkomiteens ordfører i denne sak. Fik doktor Kragtorp lov at skrive, hvad han kunde ha lyst til, kunde det av og til bli litt anderledes end det, som er skrevet her; men det er militærkomiteens ordfører, som har søkt at finde uttrykk for komiteens tanker, for komiteens meninger, og at motivere indstillingen efter de i komiteen faldne uttalelser. Og dette utkast er godkjendt av militærkomiteen, saa doktor Kragtorp maa i dette tilfælde faa lov at være utenfor, foreløbig ialfald. Heller ikke kan jeg godta det uttrykk, som den ærede forsvarsminister brukte, naar han talte om en fraktion i militærkomiteen. Det er dog sterke flertalsindstillinger, og minoriteterne faar i tilfælde nøie sig med at hete fraktion; det er almindelig skik og bruk. Jeg har forresten merket, at det brukes ofte; jeg har set endog en enstemmig komitee karakterisert som en fraktion, naar dens uttalelse ikke smaker. Da vi gik til behandlingen av denne proposition, støtte vi øieblikkelig paa det, vi syntes var punctum saliens i det hele, det var den uttalelse, som den ærede forsvarsminister har stillet i spidsen for propositionen. Det er en greit formet, tydelig og klar uttalelse, formulert som et program, som det var let at orientere sig i. Den ærede forsvarsminister har selv citert det; men en god ting kan ikke citeres for ofte. Jeg skal tillate mig at citere det igjen. Han siger: "De forsvarsforanstaltninger, som foreslaaes i nærværende proposition (og som altsaa - de

aarlige utgifter medregnet - representerer en samlet utgift av ialt kr. 7.566.000.00) tar sigte paa at faa avhjulpet de mangler, som vilde vise sig mest følelige under krigsopsætning, og som man derfor under den forhaandenværende situation ikke kan utsætte med at søke rettet". Dermed var saken begrenset for vort vedkommende. Vi saa tydelig, hvad det var, departementet vilde, og vi var helt enige i dette departementets ønske, at faa bevilgning til de ting, som under den nuværende situation maatte have for at kunne sikre os saavidt mulig, at vi kunde være rustet til krigsopsætning. Det standpunkt har vi ikke forlatt en eneste gang under hele behandlingen. Det har av og til hændt, at vi er kommet over i spørsmal, som for den enkelte mand har staat saa viktige, at man har sagt, at vi selv i denne situation maa holde paa det. Slik var det f.eks. med en fraktions stilling til generalstaben. Men vi har allesammen været med paa den generelle betegnelse av, hvad vi vilde gjøre, ingen har tat avstand fra det, og den, som læser igjennem indstillingen, vil, tror jeg, maatte være enig med mig i, at vi har ikke været nogen knepne fyrer; vi har sagt ja til alt. Vi har indstillet paa bevilgning av beløp, saa langt som der er nogen sandsynlighet for, at beløpene kan bli anvendt; men der kommer atter situationen med en begrænsning, og den begrænsning er trukket, ikke av os i militærkomiteen, men av den ærede forsvarsminister selv. Jeg citerer her, hvad forsvarsministeren uttalte i det hemmelige møte den 18de januar. Han sa: "Jeg har som forsvarsminister været i den for Norge ialfald enestaaende situation, at jeg har hat adgang til at disponere alle de penger, som de militære autoriteter har forlangt. Regjeringen har den hele tid stillet disse til disposition. Men jeg har samtidig været i den vanskelige situation, at jeg ikke har kunnet bruke alle de penger, som har været stillet til disposition. Som jeg før har nævnt, har alle vore forbindelser med utlandet paa krigsmateriellets omraade praktisk talt været avbrutt gjennem en længere tid, og det ligger i sakens natur, at det vil være meget tvilsomt, hvorvidt vi overhodet kan paaregne at faa det krigsmateriel, som vi nu bestiller, idet det jo har vist sig, at vedkommende land helst lægger beslag paa materiellet, med det samme det er færdig." Det var den opplysning, vi hadde at holde os til, om, hvorledes det stillet sig med hensyn til at faa anskaffet materiel. Nu faar vi høre idag av den ærede forsvarsminister, at han er lovet materiel fra Tyskland, og at han har materiel underveis fra England - det er godt og vel; men det vidste vi ikke - at Bofors i Sverige er ledig og at de ikke har noget mere at gjøre der. Den ærede statsraad sa, at derav kan enhver dra sine slutninger; statsraaden, sa han, drog sine. Jeg tillater mig ogsaa at dra mine, men det skal jeg komme tilbake til ved en senere anledning, jeg sammenholder det med statsraadens uttalelse: det har vist sig, at vedkommende land helst lægger beslag paa materiel med det samme, det er færdig; der kunde hænde noget

lignende der, men det skal jeg ikke si mere om nu. I hvert fald staar det for os slik, at naar vi har saa forbindende uttalelser fra statsraaden, saa maatte vi tro, at det var slik, at det var vanskelig at faa disse ting, at det ikke var blit lettere og lettere under krigens forløp; situationen var da blit vanskeligere og vanskeligere, eller er det nu kommet dithen, at nu er det blit let at faa krigsmateriel? Det visste vi ikke, og i den skrivelse, vi fik fra departementet, da vi spurte, om de kunde skaffe sig lyskastere - jeg husker spesielt det, og det var en ting til, traadløse stationer - var de aldeles ikke saa sikre. Jeg skal faa den med til neste møte og legge den frem her. Det heter der, at de hadde haab, og naar de hadde haab, lot vi dem faa det og bevilget pengene. Vi har altsaa, saavidt jeg har kunnet forstaa, strukket os saa langt, som man med nogen rimelighet kan forlange med hensyn paa at bevilge de penge regjeringen forlangte.

Men saa kommer vi til det andet spørsmal, og det er organisationsforandringene. Der hadde vi en anden mening. Og den mening har jeg faat bestyrket underveis; jeg har faat den bestyrket her idag i formiddagsmøtet. Den ærede repræsentant, hr. Mowinckel lot sig det være magtpaaliggende at forklare for os, hvilken forfærdelig farlig situation vi var i, at vi kunde resikere imorgen den dag at ha krig. Ja er det da tiden at organisere? Vi mente, det var slik, at naar situationen var den, at vi hvad tid som helst kunde resikere at maatte ta vort apparat i anvendelse, saa gik det da ikke an at skruer apparatet i stykker og sette ind nye deler og prøvekjøre. Vi kan resikere at ha bruk for det. Det har været vor almenbetragtning i det spørsmal, og den har jeg saa mange ganger faat prentet ind med kraftige uttalelser i alle de aar, jeg har været her i Stortinget.

Den ærede forsvarsminister kom ind paa flere spesielle ting her, jeg skal ikke følge med der nu, jeg haaber, der blir anledning til det, naar vi kommer til de enkelte poster. Jeg skal kun si likeoverfor det ene: han syntes det var formastelig av os at tillate os at ha en tanke om fæstningsartilleri - ja det kan ogsaa være det, og selvfølgelig har jeg aldrig villet pretendere at være fæstningsartillerist. Det er forresten rart, ifjor fik jeg en bebreidelse av den daværende forsvarsminister, statsraad Keilhau, for, at jeg ikke var feltartillerist. Jeg har ikke gjort fordring paa at være hverken det ene eller det andet, men jeg har gjort fordring paa som medlem av denne forsamling at sitte i den komite, hvor forsamlingen selv har sat mig. Den ærede statsraad sa, at komiteens ordfører hadde gjort selvstendig organisationsforslag. Nei aldeles ikke, vi har ikke gjort noget organisationsforslag; vi har henholdt os til den organisation, som er, og det er hverken komiteens ordfører eller fraktion, det er hele komiteen. Vi siger, at naar vi faar færdig fæstningerne i Glommenavsnittet, saa lar vi dem kommandomæssig og administrativt indtil videre ligge

under samme fæstningsbataljon, inden hvis distrikt de ligger; vi har ikke fingret med organisationen det mindste gran. Da vi nedla grænsefæstningerne som laa i 6te bataljonsdistrikt, Hjelmkollen utenfor Fredrikshald til og med Kongsvinger, da de blev nedlagt og erstattet med nye ved Greaaker og Sarpsborg, saa blev disse nye lagt under 6te fæstningsbataljon, og naar vi nu skal faa to nye, Trøgstad Varde - Høitorp, saa siger vi: la dem ligge under samme distriktskommando indtil fæstningsartilleriet skal tages op til ny behandling, saa er tiden kommet til at lage sig en ny organisation, men det maa da ikke gjøres paa et tidspunkt, da vi ikke vet, hverken hvad vi faar, eller hvordan det kommer til at se ut; for det vet ikke den ærede forsvarsminister selv, det maa nemlig besluttes av denne forsamling. Vel i hensigt at gjøre indstillingen upaalidelig lot den ærede statsraad det være magtpaaliggende at forklare, at jeg hadde hat dissens i hærordningskomiteen. Det er merkelig, hvordan det kan falde sig; min principielle dissens i hærordningskomiteen er nu optat av den ærede statsraad. Den gik ut paa at alle bataljonschefer skulde ha samme grad; jeg foreslog vistnok majorer og statsraaden foreslaar oberstløitnanter, men mellem en major og en oberstløitnant er ikke forskjellen saa stor, det er bare en snor og 600 kr. det. Men forslaget faldt paa det ræsonnement, at man maatte ha en næstkommanderende, som ved sin grad var utpekt til næstkommanderende og til regimentchef i fremtiden, og det kunde man ikke faa, naar alle skulde ha samme grad. Paa det faldt mit forslag. Jeg beklager, at den ærede statsraad ikke var medlem av denne forsamling dengang, det hadde været en fornøielse for os, for da hadde jeg hat ham at støtte mig til; men jeg blev desavoueret av de andre. Saa hadde det været min skyld, at vi stod slik, at vi ikke hadde brisantammunition nok, fordi jeg fik drevet igjennem i Stortinget et forslag om, at vi ikke skulde lage brisantammunition paa Raufoss. I 1912 var jeg med og drev igjennem en bevilgning i denne forsamling paa 600 000 kr. til brisantammunition til fæstningsartilleriet og marinen. I 1913, da jeg kom til Stortinget, spurte jeg en mand, som var godt kjendt med det, om man hadde skaffet den nu. Ja nu var der utstedt anbudsindbydelse, saavidt jeg vet, var svaret. Det var et aar efter; det var ikke min skyld. Der gik et aar, fra de fik bevilgningen til anbudsindbydelse blev udstedt, og hvad tid man fik ammunitionen vet jeg ikke. Saa kom det forslag, at man skulde begynde at lage brisantammunition paa Raufoss. Aaret før stod det i den røde bok en udtalelse fra Raufos' fabrikker saadan, at saalænge vi ikke blir paalagt ny fabrikation, klarer vi os med den kraft vi har; men hvis vi skal paata os ny fabrikation, saa blir kraftspørsmålet aktuelt. Saa stod der. Det følgende aar foreslog regjeringen, at der skulde optas fabrikation av brisantammunition ved Raufoss. Dertil kræves nye maskiner, og dertil kræves mere kraft; men det saa vi ikke noget om i forelægget. Saa tillot jeg mig at spørre, om der var sørget for kraft. Nei, der er kraft

nok, sa de da. Saa fremholdt jeg det, som stod i den røde bok, at de kunde fabrikere med den kraft, de hadde, naar de bare ikke blev paalagt noget nyt, og saa stillet en minoritet i komiteen det forslag, at naar der ikke var sørget for kraft - idet vi trodde paa det, de sa aaret før - saa fik det utstaa, og det gik Stortinget med paa. Det var den feil, vi gjorde da. Jeg synes, det maatte kunne forlanges, at man i hvert fald saa efter i forelægget fra det foregaaende aar, før man skrev et nyt. Jeg vil ikke si, at de ikke gjør det - selvsagt ikke - men vi i komiteen maa dog ha ret til at ta det ene budgetforelæg og se det i lys av det foregaaende aars forelæg.

Saa er det flyvevæsenet. I 1913 fremsatte den daværende regjering en proposition. Flyvevæsenet skulde organiseres i en taktisk avdeling og en teknisk avdeling, som det heter, med verkstedsdrift og personel. Denne proposition blev behandlet i komiteen. Det viste sig, at vi dengang hadde 2 flyvemaskiner og 3 mand, som kunde flyve. Vi spurte: Kan det være noget at organisere paa? Jeg tillot mig dengang at ta et drastisk eksempel; jeg husker, jeg sa, at hvis vi hadde 3 mand, som kunde ride, og 2 hester, saa vilde vel ingen falde paa at organisere et kavaleri paa de 3 mand og 2 hester. Saa stillet et mindretal i komiteen forslag om, at der skulde stilles et beløp til disposition for flyvevæsenet til dets videre utvikling, ved hjelp av hvilket der kunde drives øvelser, saa man kunde prøve at faa flere flyvere, kjøpe flere maskiner, og i det hele tat faa noget, og saa kunde man komme og organisere. Det forslag blev vedtat her i Stortinget med 69 mot 50 stemmer. Nogen dage efter at vi hadde reist hjem, blev flyvevæsenet allikevel organisert - og vel at merke ikke efter et forslag av militærkomiteens flertal, som i og for sig var en ganske betragtelig reduktion av departementets forslag; men i henhold til det forslag, som departementet selv hadde fremsat, og som ikke hadde faat en eneste stemme hverken i militærkomiteen eller i Stortinget. Men det har faat gaa, ingen har gjort noget ved det. Kan man saa bebreide den, som har fremsat dette forslag her i Stortinget, og fik det vedtat her, naar departementet saa eklatant har sat sig ut over Stortingets beslutning? I dette tilfælde iaar foreslaar departementet 50000 kroner til flyvevæsenet, hvorav 25000 kroner til et flyveskur. Men det flyveskur har ikke flyvevæsenet bedt om; det er departementet, som her er ute paa eventyr paa egen haand. Flyvevæsenet har bedt om at faa 2 smaa flyveskur, et for den taktiske avdeling paa 12000 kroner og et for den tekniske avdeling paa 6000 kroner, tilsammen 18000 kroner; men departementet foreslaar som sagt et flyveskur for begge avdelinger tilsammen for 25000 kroner, mens begge avdelinger vil ha hver sit. Jeg er ikke saa ganske sikker paa, om det da er riktig at følge departementets forslag, og derfor sa jeg: La det utstaa, indtil herrerne er blit forlikt om det og kommer og ber om et fælles skur, saa kan vi gi dem det da. Det blev nedvoteret av Stortinget, og jeg har naturligvis

ikke noget at si paa det. Men man skal ikke bebreide en mand, at han vil forsøke efter de foreliggende dokumenter at fremlægge, hvordan saken staar. Det faar være nok med dette; jeg vil ikke holde paa med nogen polemik. Jeg vil gjenta, hvad jeg sa før, at indstillingen er utarbeidet efter en samvittighetsfuld gjennomgaaelse av de dokumenter, som forelaa, og vi har brukt regjeringens egen devise som rettesnor under behandlingen. At vi er kommet til et andet resultat, det faar tilgives os. Stortinget har avgjørelsen, og hvis Stortinget stemmer vor indstilling ned, saa er ikke dermed noget at gjøre, jeg skal ikke føle mig fornærmet ved det; men jeg antar, at vi har ret til at fremholde saken saadan, som vi ser den. De øvrige ting, som den ærede statsraad kom ind paa, om marinens flaaestation o.s.v. anser jeg mig ikke at ha nogen forpligtelse til at svare paa, da det nærmest ligger under et av de øvrige medlemmer av komiteen, og jeg antar han vil svare paa det.

Præsidenten: Den reglementsmaessige tid er paa det nærmeste forløpet, og da jeg gaar ut fra, at den næste taler, hr. Ramm, ikke vil kunne gjøre sig færdig inden kl. 8, vil præsidenten foreslaa, at den videre behandling av denne sak utstaar til imorgen formiddag kl. 10.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Forlanger nogen ordet, før dette møte hæves?

Sparre: Jeg vil gjerne faa lov til at gjøre præsidenten et spørsmal, om ikke de forhandlinger, som foregik i begyndelsen av dette møte om, hvorvidt forhandlingerne skulde føres for aapne eller for lukkede dører, kan offentliggjøres. Saavidt jeg hørte, blev der under de forhandlinger ikke sagt et eneste ord, som av militære eller andre grunde maa hemmeligholdes.

Præsidenten: Præsidenten synes ikke, at det, som blev sagt, var saa værdifuldt, at det kan være nødvendig at offentliggjøre den debat. Men det spørsmal vil præsidenten la utstaa, indtil der skal fattes bestemmelse om, hvad der i det hele tat skal offentliggjøres av denne dags forhandlinger.

Sparre: Jeg vil bare faa lov til at gjøre den bemerkning, at det ikke netop var mine egne uttalelser, jeg fandt saa værdifulde; men derimot er der faldt en hel del andre uttalelser, som jeg fandt meget værdifulde.

Præsidenten: Det er ikke præsidentens opfatning; men det synes jeg som sagt, vi skal avgjøre, naar vi i det

Møde for lukkede dører, Stortinget 22. april 1915, ettermiddag

hele tat optar til drøftelse, hvad der skal offentliggjøres av forhandlingerne.

Møtet hævet kl. 20.00.